

Mambetjanov O.K.,

"Mahalla va oila" ilmiy-tadqiqot instituti
loyiha bosh ilmiy xodimi,
iqtisodiyot fanlari doktori

Annakulov K.X.,

"Mahalla va oila" ilmiy-tadqiqot instituti
loyiha katta ilmiy xodimi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ERTA NIKOH HOLATINI BARTARAF ETISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI

Annотatsiya. Ushbu maqolada erta nikoh holati va uning asosiy sabablari aniqlangan, O'zbekiston Respublikasida erta nikoh holati ilmiy tahlil qilingan hamda erta nikoh holatini bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tayanch so'zlar: erta nikoh, majburiy nikoh, ildagi zo'rovonlik, qizlar ta'limi, kambag'alilik, erta homiladorlik.

Аннотация. В данной статье определено состояние ранних браков и его основные причины, научно проанализировано состояние ранних браков в Республике Узбекистан и разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по устранению состояния ранних браков.

Ключевые слова: ранние браки, принудительный брак, насилие в семье, образование девочек, бедность, ранняя беременность.

Annotation. This article identifies the state of early marriage and its main reasons, scientifically analyzed the state of early marriage in the Republic of Uzbekistan and developed scientifically based proposals and recommendations for eliminating the state of early marriage.

Keywords: early marriage, forced nikoh, domestic violence, girls education, poverty, early pregnancy.

Kirish. Erta nikoh juda murakab muammo hisoblanib, uning asosiy sababi ta'limning ahamiyatini va qizlarning kelgusidagi ijtimoiy rolining muhimligini tushunmaslikdan iborat, ya'ni ularning roli faqat uy mehnati va bolalar tarbiyasi bilan cheklanmasligi kerak.

Erta nikoh ikkala jinsdagi bolalarga har tomonlama salbiy ta'sir ko'rsatuvchi gender hodisasidir. Odatda erta nikohga kirgan o'g'il bolalar soni bunday nikohga kirgan qizlar sonidan ancha kam bo'ladi. Er-xotinlik hayoti davomida qizlar gender zo'rovonlik va kamsitilishning boshqa shakllarga, homiladorlik va tug'ish paytida qiyinchiliklarga duchor bo'ladi, chunki ularning tanasi hali bola tug'ishga tayyor bo'lmaydi.

Qizlarning erta nikohdan himoyalaniish huquqi turli xalqaro shartnomalarda, jumladan "Bola huquqlari to'g'risida"gi hamda "Xotin-qizlarga nisbatan kamsitilishning barcha shakllariga barham berish to'g'risida"gi Konvensiyalarda mustahkamlangan. Yuqorida qayd etilgan ikkala hujjat ham mamlakatlarni milliy qonunchilikda eng kichik nikoh yoshini 18 yosh darajasida belgilashga chaqiradi. Lekin ushbu huquqiy kafolatga qaramay, minglab qizlar 18 yoshga to'lmisidan turib turmushga chiqmoqda.

Asosiy qism. Bugungi kunda erta nikohlarni tuzishga majburlashning keng tarqalgan amaliyoti uy mehnatining og'ir shakllari, gender zo'rovonlik va ijtimoiy yakkalatib qo'yishdan iborat.

Qizlarga kichik yoshidan boshlab turmushga chiqishi kerakligi, ovqat pishirishni, uyni tozalashni bilishi va yaxshi turmush o'rtoq bo'lishi ta'lim olishdan ko'ra muhimroqligi uqitiladi.

Erta nikohlarga nafakat mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari, balki jinslarning roli, jinsiy hayot va bola tug'ish yoshiga bo'lgan madaniy, ijtimoiy va diniy qarashlar ham ta'sir ko'rsatadi. Ushbu demografik muammoning har qanday tahlili doirasida sabablarni oqibatlaridan ajratish va bunday amaliyotni rag'batlantiruvchi tendensiyalar bilan omillar o'rtasidagi farqni ajratish juda qiyin. Biroq ushbu muammoning markazida gender hodisasi, ya'ni jinsiy belgi bo'yicha kamsitish yotadi.

Erta nikohning asosiy sabablari

Endi erda nikohlarning asosiy sabablariga batafsil to'xtalib o'tsak.

1. An'anaviy gender rollarning barqarorligi.
Aksariyat hollarda jinslar o'rtasidagi an'anaviy munosabatlarni saqlab turish zarurati erda nikohlar uchun asos hisoblanadi. Erta nikohlar ta'lim roli va qizlar potentsial kasbiy o'sishining muhimligiga yetarlicha baho bermaslikka, qizlar va ayollar hayotining jinsiy sohasini nazorat qilish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikka, oila "sha'ni" haqidagi kengroq tasavvurga, ayolning roli nikohga kirish, ro'zg'or ishlarini bajarish va bolalarni tarbiyalash bilan cheklanishi kerak, degan fikrga, shuningdek, ko'pincha "yaxshi xotin" itoatkor va ko'ngilchan turmush o'rtoq bo'lishi kerakligi haqidagi tasavvurga asoslangan.

Ushbu tadqiqot doirasida o'tkazilgan so'rovda respondentlar turmushga chiqish va farzandni dunyoga keltirish ayolning qismati hamda uning hayotidagi asosiy maqsad ekanligini aytishdi. Shuningdek, erda nikohlarning asosiy sababi sifatida qizlar bokiriligini nikohga kirgunga qadar saqlash zarurligi aytiladi (bokirlikning yo'qotilishi o'la va butun hamjamiyatga isnod bo'lishiga olib kelishi mumkin). Mazkur asos ham ko'pincha qizlarning ular o'g'il bolalar bilan aloqaga kirishishi mumkin bo'lgan maktablarga borishiga qo'yilgan taqini oqlash uchun qo'llanadi.

2. Majburiy nikohlar. Erta nikoh ko'pincha yaqin oila a'zolari va uzoq qarindoshlar tomonidan ruhiy bosim, shuningdek, bo'yusilmagan hollarda tahdid va hatto zo'rvonlik sharoitida tuziladi. Bunda erda nikohlar ota-onalar tomonidan tashkil

etiladi, voyaga yetmagan qizlar o'zlarini qarorlar qabul qilish jarayonida, shu jumladan, bo'lajak turmush o'rtoq'ini tanlash masalasida deyarli yoki umuman ishtirok etmaydi. Majburiy erda nikoh holatlarida qizlarni maktabdan chiqarib olib, tezda erga berishadi. Nikoh jismaniy zo'rvonlik bilan kuzatilishi shart bo'lmasa-da, qizga u buni muqarrar holat sifatida qabul qilishi va haqiqatan ham go'yo unda boshqa hech qanday tanlov yo'qdek tuyulishi uchun bosim o'tkaziladi.

3. Eksploatatsiya va uydagi zo'rvonlik.
Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, erda nikohlar ko'p hollarda qizlarning turmush o'rtoq'ining oilasiga ko'chib o'tishini nazarda tutadi. Ko'p hollarda bu oiladagi eng past mavqeni, katta hajmdagi haq to'lamaydigan uy ishlarini (ba'zan esa qishloq xo'jaligi ishlarini ham) bajarishni va nafaqat eriga, balki oilaning boshqa a'zolariga ham g'amxo'rlik qilishni nazarda tutadi.

Voyaga yetmagan ayollar o'z erlari tomonidan jismaniy, ruhiy va maishiy zo'rvonlikka ham uchraydi. Bundan tashqari, erting oilasi voyaga yetmagan xotiniga ta'lim olish va ishga joylashishni taqiqlaganliklari tufayli ularning oldida, agar ular bunday o'zaro munosabatlarga chek qo'yishga harakat qilishsa, kichik tanlov imkoniyati turadi, chunki u o'zini eplash imkoniyatiga ega emas. Ko'pincha ancha katta yoshdagi er bilan uning yosh xotini o'rtasidagi mavjud yoshdagi katta farq va buning oqibatida kelib chiqadigan tengsizlik hamda o'zaro munosabatlardagi majburlash tufayli tuziladigan erda nikohlar maishiy zo'rvonlikning yuqori darajasi hisoblanadi. Erta nikohga qizlarga qarshi qaratilgan, ularni o'z tanasiga egalik qilish huquqi, erkin tanlash huquqi va harakatining erkinligi huquqidan mahrum etadigan gender zo'rvonlik shakllaridan biri sifatida qarash mumkin. Bundan tashqari, ko'pincha u turmush qurgan qizlarning jinsiy, jismaniy, ruhiy va hissiy zo'rvonlikning mustahkam doirasiga tushib qolishiga sabab bo'ladi.

4. Ro'yxatdan o'tmagan nikohlar. Erta nikohlarning aksariyati FHDY organlarida ro'yxatga olinmaydi yoki 18 yoshga to'lganidan keyin ro'yxatga olinadi. Erta nikohlarning kam sonigina tegishli davlat organlarida ro'yxatga olinishi ushbu hodisa tarqalishining darajasini baholashga urinishlar bilan bog'liq qiyinchiliklarni chuqurlashtiradi. Bu esa nikohda bo'lgan voyaga yetmagan bolalarning zaifligini nihoyatda oshiradi, chunki ular qonuniy huquqlardan mahrum etilgan.

etilgan bo'lsa, 2021-yilda bu ko'rsatkich atigi 3 nafarni tashkil qilgan.

Rasmiy ma'lumotlar bo'yicha erta nikoh holatlarida kamaygan bo'lsa-da, amaliyot aksariyat holatlarda erta nikoh yashirin tusga ega ekanligini ko'rsatdi. Bu esa erta nikoh holatlari va uning sabablarini sotsiologik tadqiqotlar orqali o'rganishni taqozo etadi.

Xulosa. Erta nikoh tarixiy, diniy, etnik, ijtimoiy va axloqiy ildlizlarga ega bo'lgan yaxshi o'rganilmagan ijtimoiy hodisadir. Olib borilgan tadqiqotlar voyaga yetmagan onalar hamda ularning farzandlari o'rtasida erta onalikning oila, farzandlar va jamiyat uchun real ijtimoiy oqibatlarini aniqlash maqsadida maxsus tadqiqot o'tkazilmaganligini ko'rsatdi. Erta nikoh va erta tug'uruq haqida ma'lumotlar ko'pincha boshqa tadqiqotlarni o'tkazishda ikkinchi darajali mahsulot hisoblanganligini ko'rsatdi.

1. Inson huquqlari, jumladan, xotin-qizlar huquqlari, gender tengligi hamda erta nikoh holatlari

bilan bog'liq xalqaro talablar va me'yoriy-hujjatlar O'zbekiston Respublikasida milliy qonunchilikka joriy qilingan. Bu borada BMTning talablari doirasida hisobotlar berib kelinmoqda.

2. Erta nikoh holatlarida ixtiyoriylik va majburlash xatti-harakatlar o'rtasidagi farqni aks ettiruvchi normalar va mazkur holatlar uchun belgilangan javobgarlik choralari tubdan takomillashtirish zaruriyati mavjud.

3. Erta nikoh holatlarida nikohni qayd etmaslik shar'iy nikoh holatida turmush qurishni aniqlashning konkret mexanizmlari ishlab chiqilgan.

4. Zararli urf-odat va mahalliy (streetip) hamda diniy normalarning huquq normalasidan ustunligi kuzatildi.

5. Qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va javobgarlikka oid normalar ijrosi qoniqsiz holatda bo'lib, buning asosiy sababi ishlab chiqilgan normalarning tatbiq etilishi va qo'llanishida amaliyot nuqtayi nazaridan "ishlamaydigan" normalar mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳукукларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни // <https://www.lex.uz>
2. Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси // <https://www.lex.uz>
3. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2020 йил 13 июлдаги “Эрта турмуш ва эрта туғруқ ҳолатлари ҳамда оилавий ажримлар билан боғлиқ муаммоларни бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ҚК-105-IV-сонли қарори.
4. Abduramanov X., Alimjanova D., Dehqonov Sh. Erta turmush: yetti o'chab, bir kesing. // Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: “Mahalla va oila” nashriyoti, 2022. – 48 b.
5. Абдураманов Х.Х., Соликова Ш.М., Абдулсаматов Х.У. Эрта турмуш – барчага ташвиш. // Ёшлар учун қўлланма: услубий қўлланма. – Тошкент: “Маҳалла ва оила нашриёт”, 2022. – 32 б.
6. Норкулов Х. Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш масалалари. Монография. – Тошкент, 2021. – 240 б.
7. Ранние браки в странах Восточной Европы и Центральной Азии: региональный обзор // <https://eeca.unfpa.org>.

Bugungi kunda diniy marosimlar tobora ommalashib bormoqda. Bu esa erta nikohlar sonining oshishiga olib keladi. Aytish joizki, din – erta nikohlarning sodir bo'lishiga olib keladigan ko'p sonli omillardan biri hisoblanadi (dinga yuzaki qarash, noto'g'ri tushunish). Kambag'allik, migratsiyaning yuqori darajasi va ta'lim rolining pasayishi eng dolzarb ijtimoiy muammolar hisoblanib, barcha ushbu omillar erta nikohlarning tarqalishiga hissa qo'shadi. Erta nikohlarning tarqalish darajasi erkaklar migratsiyasining yuqori darajasi bilan bog'liq (buning o'zi kambag'allik va iqtisodiy beqarorlikning oqibati hisoblanadi). Yig'ilarning yetishmasligi ota-onalar o'z qizini unga turmushga chiqishni taklif qilgan “dastlabki odam”ga erga berib yuborish uchun har qanday imkoniyatlarni qidirishlarga olib keladi, aks holda unda umr bo'yi ersiz qolib ketish xavfi tug'iladi. Kambag'allik va ta'lim ahamiyatining pasayishi (uning sifati kelgusida keng iqtisodiy imkoniyatlarni bermaydi) har yili maktabni tobora kam sonli qizlar va o'g'il bolalarning bitirishiga olib keladi. Qizlar uchun bu ularning tobora ko'p sonli balog'at yoshiga yetmasdan turib turmushga chiqishga majbur bo'layotganligini anglatadi. Balki ushbu jamiyatlarda dinning roli ortib borayotganligiga erta nikohlar uchun qulay muhit yaratuvchi shart-sharoit sifatida qarash lozim. Diniy marosimlarning o'tkazilishi rasmiy tartibda ro'yxatga olinishi mumkin bo'lmagan erta nikohlarni qandaydir qonuniylashtirish imkonini beradi. Amalda bo'lgan va nikohni FHDY organlarida rasmiy ro'yxatdan o'tkazmasdan turib diniy marosimlarning o'tkazilishini taqiblovchi qonunlar va qonunosti hujjatlari real vaziyatga deyarli ta'sir ko'rsatmaydi.

5. Qizlar uchun ta'limning ahamiyatiga yetarlicha baho bermaslik. Qizlar uchun ta'limning muhimligiga yetarlicha baho bermaslik va buning erta nikohlar amaliyotining saqlanib qolinishiga hissa qo'shishi (shuningdek, nikohda voyaga yetmagan xotinlarning zaifligini oshirishi) ushbu tadqiqot bilan qamrab olingan, ayniqsa, qishloq joylarida dolzarb muammo hisoblanadi. Ota-onalar qizlariga maktabga borishni taqiqlab qo'yadilar yoki ularni maktabdan chiqarib oladilar, bunda ko'pincha ota-ona o'z harakatlarini qizining qismati turmushga chiqish, boshqa oilada yashash va bolalarni tarbiyalash, shuning uchun ta'limga pul sarflashdan hech qanday ma'no va foyda yo'q, deb

oqlaydilar. Biroq yaqinda bo'ladigan nikoh tufayli bolalar har doim ham maktabga boravermaydi.

6. Kambag'allik va ijtimoiy yakkalik. Kambag'allik erta nikohlar tuzilishiga hissa qo'shadigan omillardan biri hisoblanadi. Lekin erta nikohlar boy oilalarda ham, kambag'al oilalarda ham tuzilishini alohida ta'kidlash lozim va ushbu hollarda an'analarda hamda “mos er (xotin)”ni topishga intilish yanada muhimroq rol o'ynaydi. Shuningdek, ba'zi oilalarda qizlarni erta erga berish ularni boqish xarajatlarini kamaytirish va kelin uchun yaxshigina qalin puli olish imkonini beradi.

Ko'pchilik oilalarda nikoh tuzilganidan keyin turmush o'rtog'i (eri) ayolining harakatlanish erkinligini cheklaydi. Ularga uydan tashqarida ishlash va o'z oilalarini yoki do'stlarini ziyorat qilish taqiqlanadi, bu ularning jiddiy yakkalanishiga olib keladi. Bu, ayniqsa, qizlar o'z erlarining oilalari bilan birga yashagan hollarda yaqqol namoyon bo'ladi. Bu ularning ruhiy va hissiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi hamda zo'ravonlik va ekspluatatsiyadan himoyalanganlikning yuqori darajasiga olib keladi. Shuningdek, bu ko'pchilik voyaga yetmagan xotinlarning kambag'allikda yashashga mahkumligini ham anglatadi, chunki yashash uchun o'zlarining pul ishlab topishi imkoniyatlari cheklangan.

7. Erta homiladorlik. So'rovda ishtirok etgan nikohda bo'lgan voyaga yetmagan qizlarning farzandlari soni va tug'uruqlar o'rtasidagi oralik haqidagi qarorlar eri hamda uning qarindoshlari tomonidan qabul qilinganini aytishdi. Xususan, o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, er-xotindan nikohdagi hayotning birinchi yilida bola tug'ilishini kutishadi va ular o'g'il tug'ilgunga qadar bola tug'averishi kerak. Voyaga yetmagan xotinlarning reproduktiv salomatlikni muhofaza qilish sohasidagi xizmatlardan foydalanish imkoniyati ham adekvat yoki ommabop xizmatlarning mavjud emasligi yoki er va uning qarindoshlari voyaga yetmagan xotinlarga bunday muassasalarga borishni man etganligi tufayli cheklanishi mumkin. Yetarlicha jismoniy yetilmaganlik shunga olib keladiki, homiladorlik bilan bog'liq asoratlari 15–19 yoshdagi qizlar orasidagi o'limning asosiy sababi hisoblanadi. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, 15–19 yoshdagi onalar orasida tug'uruq paytidagi o'lim holati 20–24 yoshdagi onalarga qaraganda ikki marta ko'p qayd etildi. Global tadqiqotlar

shuni ko'rsatdiki, erta yoshdagi homiladorlik va tug'ilishlar chaqaloqlarning sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki o'smir yoshdagi onalar orasida muddatdan oldin tug'ish va bolalarni chala tug'ish holatlari ko'proq uchraydi. Biz o'tkazayotgan tadqiqot cheklangan xususiyatga ega bo'lib, tadqiq etilayotgan hududlarda ushbu qonuniyatning mavjudligini tasdiqlash imkonini beruvchi ishonchli ma'lumotlarni ta'minlamasa-da, so'rovda ishtirok etgan bir necha voyaga yetmagan o'smir qizlar ular homiladorlik vaqtida va undan keyin asoratlarni boshidan kechirganini, shuningdek, yangi tug'ilgan chaqaloqlarning kasalligi yoki o'limi holatlari uchraganini aytishdi.

Kattaroq yoshda nikohga kirayotgan inson katta ehtimol bilan o'qishni davom ettiradi, ishlaydi va daromadlarni o'zining davom ettiradi, ishlaydi to'playdi, kechroq erga tegayotgan qiz esa bola tug'ishni istash-istamaslik, agar buni istasa, nechta bola tug'ish borasida qaror qabul qilish uchun kengroq imkoniyatlarga ega. Biroq erta nikohlar O'zbekistonda ham, umuman, butun dunyoda ham o'ta murakkab hodisa hisoblanib, u bir vaqtning o'zida gender kamsitilishga olib keladi. Shuning uchun odamlarning erta nikohlarga hamda xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni bo'lgan munosabatini davrda (2020–2021-yillar) erta tuzilgan nikohlar

Statistik tahlil

Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2021-yilda 18 yoshga to'lmagan nikohga kirganlar soni 93 nafarni tashkil etib, bu ko'rsatkich 2017-yilga nisbatan 97,9 foizga kamaygan (1-jadval).

1-jadvaldan ko'rinib turganidek, 2017–2021-yillar mobaynida respublikaning barcha hududlarida erta nikohlar soni keskin kamaygan. Mazkur holat 2019-yil 1-sentabrdan erkaklar va ayollar uchun nikoh yoshi tenglashtirilgani, fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd qilish bo'limlari tomonidan faqat tuman, shahar-hokimi tomonidan nikoh yoshini 1 yilga kamaytirishga ruxsat berilgan nikohlar qayd etilishi bilan izohlanadi.

Tahlillarga ko'ra, 2021-yil 18 yoshga to'lmagan nikoh qurganlar soni 2020-yilga nisbatan 5,7 foizga o'sgan. Hatto bu davrda erta nikohlar soni Navoiy viloyatida 6,0 marta, Farg'ona viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasida 5 marta, Buxoro viloyatida 4 marta ko'paygan.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, ko'rilayotgan davrda (2020–2021-yillar) erta tuzilgan nikohlar

1-jadval

18 yoshga to'lmagan nikoh qurganlar soni to'g'risida ma'lumot

Hududlar	Yillar					2021-yilda 2020-yilga nisbatan o'zgarishi, %
	2017	2018	2019	2020	2021	
O'zbekiston Respublikasi	4403	4786	3001	88	93	105,7
Qoraqalpog'iston Respublikasi	76	60	43	1	5	500,0
viloyatlar:						
Andijon	373	420	268	4	3	75,0
Buxoro	193	223	141	1	4	400,0
Jizzax	46	76	81	10	8	80,0
Qashqadaryo	810	642	296	2	3	150,0
Navoiy	32	35	16	1	6	600,0
Namangan	214	261	292	3	4	133,3
Samarqand	1564	1742	953	11	9	81,8
Surxondaryo	342	352	238	21	26	123,8
Sirdaryo	53	62	57	12	4	33,3
Toshkent	174	242	142	14	9	64,3
Farg'ona	265	355	235	1	5	500,0
Xorazm	79	108	47	3	4	133,3
Toshkent sh.	179	208	192	4	3	75,0

Manba: Jadval O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Erta nikoh holati eng ko'p qayd etilgan tuman va shaharlar ro'yxati

T/r	Tuman va shaharlar nomi	2017-yil	T/r	Tuman va shaharlar nomi	2021-yil
1.	Urgut tumani	448	1.	Sariosiyo tumani	11
2.	Samarqand shahri	221	2.	Navbahor tumani	3
3.	Samarqand tumani	151	3.	Baxmal tumani	3
4.	Chiroqchi tumani	148	4.	Angren shahri	3
5.	Kattaqo'rg'on tumani	123	5.	Sho'rtchi tumani	3
6.	Shahrixon tumani	100	6.	Samarqand shahri	2
7.	Kitob tumani	98	7.	Bulung'ur tumani	2
8.	Andijon tumani	92	8.	Urgut tumani	2
9.	Pastdarg'om tumani	83	9.	Termiz shahri	2
10.	Namangan shahri	69	10.	Denov tumani	2
11.	Denov tumani	63	11.	Uzun tumani	2
12.	Qo'qon shahri	62	12.	Chirchiq shahri	2
13.	G'ijduvon tumani	61	13.	Bekobod tumani	2
14.	Koson tumani	54	14.	Yunusobod tumani	2
15.	Narpay tumani	48	15.	Jalaquduq tumani	2
16.	Buxoro shahri	45	16.	Nukus shahri	1
17.	Olmazor tumani	44	17.	Beruniy tumani	1
18.	Jomboy tumani	42	18.	Qo'ng'iro'l tumani	1
19.	Kattaqo'rg'on shahri	41	19.	Taxiatosh tumani	1
20.	To'yluq tumani	38	20.	Xo'jayli tumani	1
21.	Shayxontohur tumani	38	21.	Xo'jaobod tumani	1
22.	Ishtixon tumani	37	22.	Buxoro shahri	1
23.	Oqdaryo tumani	37	23.	Olot tumani	1
24.	Xazorasp tumani	36	24.	G'ijduvon tumani	1
25.	Sariosiyo tumani	35	25.	Shofirkon tumani	1

Manba: jadval O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

soni respublikaning ayrim hududlar kamaygan.

Xususan, 2021-yilda 18 yoshga to'lmagan nikoh qurganlar soni 2020-yilga nisbatan Sirdaryo viloyatida 66,7 foizga, Toshkent viloyatida 35,7 foizga, Andijon viloyatida 25,0 foizga, Toshkent shahrida 25,0 foizga, Jizzax viloyatida 20 foizga, Samarqand viloyatida 18,2 foizga kamaygan.

Quyida Davlat statistika qo'mitasidan olingan ma'lumotlar asosida 2017–2021-yillar bo'yicha erta nikoh holati eng ko'p qayd etilgan tuman va shaharlar ro'yxati tuzildi (2-jadval).

2-jadvalda keltirilgan statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2017-yilda erta nikohlar soni bo'yicha tuman va shaharlar reytingida Urgut tumani, Samarqand shahri, Samarqand, Chiroqchi va Kattaqo'rg'on tumanlari yetakchilik qilgan. Tahlillarga eng ko'p qayd etilgan beshta hududning to'rttasi Samarqand viloyatida joylashgan. Bu hududlarda erta nikohlarning asosiy sabablari o'rganilganda,

qizlarni erta turmushga berish an'analarining saqlanib qolganligi, mahalliy (streetip) va diniy normalar huquq normasidan ustunligi kuzatildi.

Misol tariqasida birgina Urgut tumanining o'zida FH DY bo'limi xodimlari tomonidan xonadonma-xonadon o'rganilganda tug'ilishi rasmiylashtirilmagan 300 dan ortiq bolalar aniqlangan¹. Bundan tug'ilganligi rasmiylashtirilmagan bolalarning ota-onalari orasida nikoh yoshiga yetmagan, qonuniy oila qurmaganlarning ulushi ham ko'pligini ko'rish mumkin.

2021-yil eng ko'p erta nikoh holati Sariosiyo tumanida (11 nafar) qayd etilgan. Reytingda yuqori o'rinda turgan tuman va shaharlarda ham 2-3 nafardan erta nikoh holati kuzatilgan.

Tahlillarga ko'ra, 2017-yilda birinchi beshtalikni egallagan tuman (shahar)larning har birida 100 nafardan ko'p erta nikoh holatlari qayd

¹ <https://daryo.uz/k/2018/06/24>